

РОЗВИТОК ВИРОБНИЧО-ЛІКУВАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ ДЛЯ ІНВАЛІДІВ

У статті розглядаються питання створення та подальшого розвитку виробничо-лікувальних комплексів для інвалідів. На основі дослідження вітчизняного та міжнародного законодавства зроблено спробу узагальнення його у єдиний Кодекс про інвалідів, який містить би всі норми регулювання повноцінного життя інваліда.

Ключові слова: виробничо-лікувальні комплекси, соціальна підтримка, реабілітація, працевлаштування, матеріальне забезпечення.

В статье рассматриваются вопросы создания и дальнейшего развития производственно-лечебных комплексов для инвалидов. На основе исследования отечественного и международного законодательства сделано попытку обобщения его в единый Кодекс про инвалидов, который содержал бы все нормы регулирования полноценной жизни инвалида.

Ключевые слова: производственно-лечебные комплексы, социальная поддержка, реабилитация, трудоустройство, материальное обеспечение.

In the article the question of creation and subsequent development of production-medical complexes for invalids is examined. On the basis of consideration of domestic and international legislation the attempt of its generalization is done. The development of the Code about invalids, which would contain all norms of adjusting of valuable life of invalid is proposed.

Key words: production-medical complexes, social support, rehabilitation, employment, financial providing.

Постановка проблеми. Для розбудови соціально – правової держави та громадянського суспільства в умовах ринкової економіки важливим є формування нового, вищого рівня правосвідомості та соціальної підтримки населення України, при цьому найбільшій соціальної державної підтримки потребують інваліди.

Тому одним з основних принципів надання державної соціальної підтримки інвалідам є їх зайнятість та просування по службі. Повноцінне життя інваліда можливе лише за умови, коли вона не відчуває обмежень у виконанні життєвих функцій. Проте якщо такі обмеження з певних причин все ж таки виникають, цивілізоване суспільство повинно зробити все можливе для їх усунення. Щорічно 3 грудня, згідно з рішенням ООН, в усьому світі відзначається Міжнародний день інвалідів – нагадування людству про його обов'язок проявляти турботу й милосердя до найбільш незахищеної частини суспільства-інвалідів.

Відповідно до статті № 43 Конституції України, кожен громадянин України, особи з подвійним громадянством (біпатриди) або особи без громадянства (апатриди) мають право на

працю, що включає можливість заробляти на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. У Конституції України (ст. 46) декларується, що «...громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Методологічні положення розвитку виробничо-лікувальних комплексів, які б виконували політичну, соціальну, економічну та правову функції повинні орієнтувати суб'єктів управління соціальними службами та керівниками підприємств на подолання суперечностей між зростаючими потребами населення у працевлаштуванні інвалідів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цьому зв'язку відзначимо, що теоретичні основи управління у сфері соціального забезпечення та зайнятості інвалідів знайшли

своє відображення у працях Михайлівської Т.О., Петренко С.А., Письменної І.В., Шевцова А.Р. законодавстві прийнятому Верховною Радою України за роки незалежності, а також у міжнародних нормативно-правових актах.

Проте питання розвитку виробничо-лікувальних комплексів для інвалідів поки що вивчено недостатньо як у теоретико-методологічному так і в практичному плані. Нині не створено механізму управління розвитком виробничо-лікувальних комплексів, які б забезпечили роботою людей з особливими фізичними та психологічними потребами, не розкрито зміст зайнятості та просування по службі інвалідів в цілому.

Саме тому розвиток виробничо-лікувальних комплексів є основою для зайнятості та просування по службі інвалідів, визначає своєчасність та актуальність наукового дослідження.

Метою статті є узагальнення і розвиток науково-методичних основ та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку виробничо-лікувальних комплексів для інвалідів.

Виклад основного матеріалу. В Україні після переходу до ринкової економіки, основою життя стали гроші та інші матеріальні блага. Українське суспільство почало забувати про такі загальнолюдські якості, як людська доброта, повага до ближнього та милосердя. В зв'язку з цим почався моральний розпад Української нації в цілому. Саме тому розвиток в Україні виробничо-лікувальних комплексів для інвалідів є можливістю врятувати Українське суспільство від морального та економічного розладу. Основною підставою для розвитку комплексів є прийняття у 1983 році в місті Женеві Міжнародної Конвенції про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів № 159 відповідно до норм якої інваліди мають право не тільки на трудову зайнятість, але й на просування по службі на рівні із здоровими людьми. Ці норми встановлюються також в інших міжнародних нормативно-правових актах [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 19].

Проте спочатку треба з'ясувати хто такі інваліди і чому їм з кожним роком приділяється все більше уваги. Сам термін «інвалід» відповідно до статті 1 Закону України «Про реабілітацію інвалідів» [18] – це «особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що призводить до обмеження нормальної життєдіяльності, викликає в особи потребу в соціальній допомозі і посиленому соціальному захисті, а також виконання з боку держави відповідних заходів для забезпечення її законодавчо визначених прав». Але на наш погляд необхідно відокремити поняття «інвалідність» та «обмежені можливості», оскільки люди з обмеженими можливостями, на відміну від інвалідів, є повністю працездатним населенням

нашої держави, але за наявності окремих факторів, наприклад, наявності дитини-інваліда і інших через які вони не можуть працювати повний робочий день змушені шукати собі інші способи заробляти собі на життя – братися за надомну роботу.

У переважній більшості інвалідів, спостерігаються прояви соціально-психологічної дезадаптації, що зумовлені соціальним і психологічним чинниками [12; 20]. Труднощі, з якими вони стикаються, не обмежуються професійно-трудовою сферою. Ускладнені практично всі види їх життєдіяльності, а сукупність соціальних обмежень можна підвести до соціальної ізоляції інваліда. Велику роль у створенні благополучних соціальних умов для нормальної життєдіяльності інвалідів, людей з різним рівнем порушень фізичного або психічного розвитку відіграє рівень усвідомлення важливості цієї проблеми у суспільстві. Відомо, що значною мірою саме середовище визначає вплив дефекту або інвалідності на повсякденне життя людини. Людина неповноцінна, якщо вона позбавлена можливостей, зазвичай наявних в суспільстві і необхідних з погляду основних елементів життя, включаючи сімейне життя, освіту, зайнятість, житло, фінансову і особисту безпеку, участь в соціальних або політичних групах, релігійну діяльність, інтимні і статеві відносини, доступ до всіх видів суспільного обслуговування, свободу пересування і загальний спосіб повсякденного життя.

Відповідно до рішення прийнятого 16 листопада 2005 року відділом у справах інвалідів Одеської міської ради загальноновизнаними ознаками доступності до об'єктів житлового і суспільного призначення інвалідів є [2]:

1. Тротуари шириною не менше 1,50м – 1,80м;
2. Відсутність сходинок на тротуарі;
3. Пандуси в місцях переходу через проїжджу частину;
4. Наявність певних місць для парковки автомобілів інвалідів ближче до входу в будинок;
5. Входи-виходи, двері;
6. Доступний заїзд в приміщення та поручні;
7. Відсутність порогів, широкі двері та коридори;
8. Доступність до всіх поверхів в приміщення (ліфти, ескалатори, пандуси ін.);
9. Наявність туалетів спеціально пристосованих для потреб інвалідів;
10. Доступні таксофони, банкомати для людей в колясках;
11. Позначення місцезнаходження (пиктограми).

Для вирішення проблеми доступності і пересування інвалідів потрібно розробити програми, за допомогою яких інваліди отримали б можливість відчувати себе рівними в суспільстві з іншими співгромадянами.

Держава взяла на себе певні зобов'язання щодо матеріального забезпечення інвалідів, створення для них необхідних правових, соціально-побутових, психологічних умов життя, надання їм пільг, конституційно гарантувала

рівні з усіма громадянами можливості для освіти, участі в економічній та інших сферах життя суспільства, оскільки станом на листопад місяць 2008 року в Україні проживає приблизно 2,7 млн. інвалідів, що складає майже 5,3 % від загальної кількості населення України. Лише в Миколаївській області станом на 1 листопада 2008 року проживає 60,4 тис. інвалідів, у тому числі 4,7 тис. дітей-інвалідів до 18 років. В місті Миколаєві проживає біля 17 тис. інвалідів загального захворювання, 1,6 тис. – дітей-інвалідів до 18 років. Їх проблемами переймаються як державні структури регіонального рівня, так і місцеві громадські організації. Проте жодна з громадських організацій не взяла на себе відповідальність створити виробничо-лікувальний комплекс для інвалідів.

Соціальне забезпечення інвалідів є складовою частиною соціальної політики і широким комплексом суспільних відносин. У будь-якій промислово-розвиненій цивілізованій державі, де існують ринкові відносини, соціальне забезпечення займає важливе місце в системі гарантій здійснення прав і свобод цих громадян. Як особливий соціальний інститут держави, воно є показником соціальної упевненості, гарантією гідного розвитку кожного члена суспільства і збереження джерела коштів для існування при настанні соціальних ризиків.

Державна політика повинна бути орієнтована на розвиток лікувальних установ всіх форм власності, забезпечувати санітарно-епідемічне благополуччя, піклуватися про розвиток фізичної культури і спорту. У разі порушення законних прав і інтересів громадян в області охорони здоров'я відповідні державні, суспільні або інші органи, підприємства, установи і організації, їх посадовці і громадяни зобов'язані прийняти заходи щодо відновлення порушених прав, захисту законних інтересів і відшкодування заподіяної шкоди. Їх відновлення в основному відбувається на підставі звернення особи або підприємства, установи чи організації з позовною заявою до суду. Але виграти судову справу пов'язану з неналежним медичним обслуговуванням практично неможливо через кругову поруку медичних працівників.

Проголосивши шлях до вступу у Європейський Союз Україна взяла на себе зобов'язання щодо зайнятості працездатного населення. Проте зараз безробітних працездатних інвалідів по місту Миколаєву складає майже 20 відсотків від загальної кількості інвалідів. Цей фактор і є основною соціальною передумовою розвитку виробничо-лікувальних комплексів для інвалідів. Безробітними вважаються працездатні громадяни працездатного віку, які з незалежних від них причин (наприклад, амністовані по інвалідності [14]) не мають заробітку через відсутність роботи, яка їм підходить, зареєстровані в державній службі зайнятості, справді шукають роботу та здатні приступити до неї.

Згідно із Законом України «Про зайнятість населення» [16] до зайнятого населення належать громадяни нашої країни та іноземці, які проживають на її території на законних підставах, а саме:

- працюючі за наймом на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) на підприємствах, установах, організаціях незалежно від форм власності, у міжнародних та іноземних організаціях в Україні та за кордоном;
- громадяни, які самостійно забезпечують себе роботою, включаючи підприємців, осіб, зайнятих індивідуальною трудовою діяльністю, творчою діяльністю, члени кооперативів, фермери та члени їхніх сімей, які беруть участь у виробництві;
- вибрані, призначені або затверджені на оплачувану посаду в органах державної влади, управління чи в суспільних об'єднаннях;
- громадяни, які служать у збройних силах, прикордонних, внутрішніх, залізничних військах, органах безпеки та внутрішніх справ;
- особи, які проходять професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації з відривом від виробництва; які навчаються у денних загальноосвітніх школах, середніх спеціальних та вищих навчальних закладах;
- зайняті вихованням дітей, доглядом за хворими, інвалідами та громадянами похилого віку;
- працюючі громадяни інших держав, які тимчасово перебувають в Україні і виконують функції, не пов'язані із забезпеченням діяльності посольств і місій.

Проте існує дуже низький відсоток інвалідів, які можуть здійснювати своє Конституційне право на працю вищезазначеними способами. Тому ще в 1983 році була прийнята Женевська Міжнародна Конвенція № 159 [11], де відповідно до статті 1 термін «інвалід» означає особу, можливості якої отримувати, зберігати відповідну роботу та просуватися по службі значно обмежені у зв'язку з належним чином підтвердженою фізичною чи розумовою вадою. Згідно з цією Конвенцією кожний член Організації вважає завданням професійної реабілітації забезпечення інваліду можливості отримувати, зберігати роботу й просуватися по службі, сприяючи тим самим його соціальній інтеграції або реінтеграції. Її положення застосовуються кожним членом Організації за допомогою заходів, які відповідають національним умовам та не суперечать національній практиці. Звернемо увагу, що Положення цієї Конвенції поширюються на всі категорії інвалідів. Проте основними нормативно-правовими актами, що регулюють працевлаштування інвалідів, в Україні є Закони України «Про зайнятість населення» від 1 березня 1991 року та «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21 березня 1991 року, а також ряд інших законодавчих актів [17].

Саме в вище зазначених нормативно-правових актах зібрані всі норми працевлаштування та трудової діяльності інвалідів в нашій державі і в

світі. Відповідно до статті № 18 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21 березня 1991 року – «забезпечення прав інвалідів на працевлаштування та оплачувану роботу, в тому числі з умовою про виконання роботи вдома, здійснюється шляхом їх безпосереднього звернення до підприємств, установ, організацій чи до державної служби зайнятості. Підбір робочого місця повинен здійснюється переважно на підприємстві, де настала інвалідність, з урахуванням побажань інваліда, наявних у нього професійних навичок і знань, а також рекомендацій медико-соціальної експертизи. Підприємства, установи, організації, фізичні особи, які використовують найману працю, зобов'язані виділяти та створювати робочі місця для працевлаштування інвалідів, у тому числі спеціальні робочі місця, створювати для них умови праці з урахуванням індивідуальних програм реабілітації і забезпечувати інші соціально-економічні гарантії, передбачені чинним законодавством, надавати державній службі зайнятості інформацію, необхідну для організації працевлаштування інвалідів, і звітувати Фонду соціального захисту інвалідів про зайнятість та працевлаштування інвалідів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Інвалідам, які не мають змоги працювати на підприємствах, в установах, організаціях, державна служба зайнятості сприяє у працевлаштуванні з умовою про виконання роботи вдома. Також вони можуть залучатися до оплачуваних громадських робіт за їх згодою».

Проте не кожний інвалід може приймати участь у громадських роботах, тому необхідно створити підприємства для їх зайнятості з урахуванням усіх індивідуальних потреб. Для цього необхідно прийняти Кодекс про інвалідів, який би безпосередньо регулював норми належного життя та працевлаштування інвалідів.

Слід зазначити, що заробітна плата від 525 до 840 гривень в місяць є недостатньою для проживання, через постійне підвищення цін на продукти харчування, проїзд у транспорті, комунальні послуги, ліки, одяг та взуття. Саме

пересвідоцтво інвалідові коштує приблизно 1000 гривень на рік на платні аналізи, навіть сама довідка медико-соціальної експертної комісії (МСЕК) коштує 5 грн. Правда, цей факт оформлюється у вигляді заяви на добровільний благодійний внесок для допомоги інвалідам. Тому необхідно створити виробничо-лікувальні комплекси для людей з фізичними вадами в усій країні великих міст України, використовуючи колишні санаторно-профілакторні установи. В Корабельному районі такий комплекс можна створити на базі колишнього санаторію-профілакторію суднобудівного заводу «Океан», який знаходиться у двохстах метрах від Дніпро-Бугського лиману та у десяти метрах від соснової лісопосадки. В цій споруді одночасно можуть розміститись підприємство легкої промисловості, контора по наданню юридичних та аудиторських послуг [13; 15], а також лікувальна установа. Ми зазначимо, що у літній період лікувальна частина цього комплексу може надавати медико-профілактичні послуги на платній основі відпочиваючим, заробляючи тим самим гроші на додаткові потреби комплексу.

Висновки. Отже, з вищепреведеного випливає, що основною проблемою інвалідів є їх соціальна дезадаптація від суспільства, причиною якої є неможливість приймати участь в різноманітних заходах через відсутність належних таких допоміжних засобів, як пандуси і інші умови для інвалідів. Важливою проблемою інвалідів є недосконале чинне законодавство, що регулює їхні правові норми. Через велику чисельність законів, постанов та указів, які знаходяться на різних паперових носіях, неможливо інваліду ознайомитися зі своїми правами та обов'язками. Тому вважаємо доцільним прийняття Кодексу України про інвалідів, норми якого усебічно регулювали б відносини інвалідів та суспільства, сферу їх зайнятості. На прикладі колишнього санаторію-профілакторію суднобудівного заводу «Океан», доцільно створити та забезпечити подальший розвиток виробничо-лікувальних комплексів для інвалідів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. № 254к/96 – ВР.
2. Актуальні проблеми інвалідів: Матеріали круглого столу від 16 листопада 2005 року (Організатор: відділ у справах інвалідів Одеської міської ради) // Офіційний сайт: www.invalid.ua, 2005. – 7 с.
3. Всесвітня програма дій стосовно інвалідів: прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних націй 3 грудня 1982 року // Офіційний сайт: www.expertsoft.com.ua, – 2008. – 33 с.
4. Європейська тимчасова угода про соціальне забезпечення по старості, інвалідності та у разі втрати годувальника (ETS № 12) від 11 грудня 1953 року. Париж; Офіційний сайт: www.expertsoft.com.ua, 2008. – 6 с.
5. Європейський кодекс соціального забезпечення від 16 квітня 1964 року. Страсбург; Офіційний сайт: www.expertsoft.com.ua, 2008. – 25 с.
6. Конвенція про допомоги по інвалідності, по старості і у зв'язку з втратою годувальника № 128 від 7 червня 1967 року. Женева // Офіційний сайт: www.expertsoft.com.ua, 2008. – 38 с.
7. Конвенція про запровадження міжнародної системи співробітництва у збереженні прав мігрантів на пенсію по інвалідності, старості та на випадок втрати годувальника № 48 від 4 червня 1935 року. Женева; Офіційний сайт: www.expertsoft.com.ua, 2008. – 15 с.

8. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення № 102 від 4 червня 1952 року. Женева; Офіційний сайт: www.expertsoft.com.ua, 2008. – 50 с.
9. Конвенція про обов'язкове страхування по інвалідності працівників промислових та торговельних підприємств, осіб вільних професій, надомників і домашніх служників № 37 від 8 червня 1933 року. Женева; Офіційний сайт: www.expertsoft.com.ua, 2008. – 8 с.
10. Конвенція про права інвалідів від 13 грудня 2006 року // Офіційний сайт: www.expertsoft.com.ua, – 2008. – 26с.
11. Конвенція про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів № 159 від 1 червня 1983 року. Женева // Офіційний сайт: www.expertsoft.com.ua, 2008. – 8 с.
12. Право на життя без перешкод: інваліди і суспільство: Довідниково-бібліографічний покажчик / ЦБС для дорослих м. Миколаєва; Уклад.: Т.О. Михайловська, С.А. Петренко, І.В. Письменна. – Херсон: Тімекс, 2007. – 56 с., вклад.
13. Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 2887 – XII.
14. Про амністію: Закон України від 11 травня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 1713 – III.
15. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22 квітня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 3125 – XII.
16. Про зайнятість населення: Закон України від 1 березня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 803 – XII.
17. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 875 – XII.
18. Про реабілітацію інвалідів в Україні: Закон України від 6 жовтня 2005 року // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 2961 – IV.
19. Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів»// Офіційний сайт: www.expertsoft.com.ua, 2008. – 23 с.
20. Шевцов А.Г. Інформаційні технології як засіб соціальної реабілітації людей з обмеженими функціями здоров'я // Збірник наукових праць I Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми виховання та навчання людей з особливими потребами», 17-18 травня 2000 долі, Київ, Університет «Україна», 2001 р.

Рецензенти: Горлачук В.В., д.е.н., професор,
Норд Г.Л., к.е.н., доцент

© Кравцова Г.О., 2009

Надійшла до редколегії 13.05.2009 р.